

8. Otero M. S. The Socio-Economic Background of Erasmus Students: A Trend Towards Wider Inclusion? *International Review of Education*, March 2008, Volume 54, Issue 2, pp 135–154. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11159-007-9081-9>(Last accessed: 23.05.2017).
9. Programy wymiany studenckiej. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Portal Studenta. URL: <https://studenci.amu.edu.pl/studia/programy-wymiany-studenckiej>(Last accessed: 23.05.2017).
10. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa – oficjalna strona. Erasmus+. URL: <https://wnpid.amu.edu.pl/dla-studenta/erasmus/program-erasmus/>(Last accessed: 23.05.2017).
11. Vossensteyn H. Improving participation in the Erasmus programme. Final report to the European Parliament/ Vossensteyn H., Beerkens M., Cremonini L., Huisman J., Souto-Otero M., Bresancon B., Focken N., Leurs B., McCoshan A., Mozuraityte N., Pimentel Bótas P. C. and de Wit, H. International Centre for Higher Education Management (ICHEM). URL:<http://opus.bath.ac.uk/21174/>(Last accessed: 23.05.2017).
12. Zhuk. A. I. Programma “ErasmusMundus” vRespublikeBelarus’: rezultaty i perspektivy/ Zhuk. A. I., ListopadN. I., MiniukovychE. A. URL: http://elib.bspu.by/bitstream/doc/293/1/2_2013%203.pdf(Last accessed: 23.05.2017).
13. Zinevych O. V., Degtiarova V. V. Problemnoje pole obrazovanija studentov s ogranichennymi vozmozhnostiami zdorovja: opyt realizacii programmy «Erasmus» (modul J. Mone). Izdatelstvo Tomskogo univertiteta 2014. S. 28. URL:<http://euces.tsu.ru/public/files/eu-russia-final.pdf#page=28>(Last accessed: 23.05.2017).
14. NacionalnyjTempus / Erasmus+ ofis vUkrajini. Oficijna storinka. Erasmus Mundus. URL: <http://www.tempus.org.ua/uk/osvitni-programy-es-dlja-universytetiv-ta-studentiv/erazmus-mundus-2009-2013.html>(Last accessed: 23.05.2017).
15. SadeckajaA. Programma “Erasmus Mundus”kak instrument razvitiija. Baltijskij region 2011. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/programma-erazmus-mundus-kak-instrument-razvitiija>(Last accessed: 23.05.2017).
16. Sorokin N. Ju., Kovyrshyn S. V., Galy Jerome Proekt ErasmusMundusSCEE –kachestvenno novyje perspektivy mezhdunarodnogo sotrudnichestva vuzov. Tichookeanskij gosudarstviennyj universitet (Chabarovsk).URL:<https://elibrary.ru/item.asp?id=22319965>(Last accessed: 23.05.2017).

УДК: 378.147.091.32

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКЦІЇ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ

Зубцова Ю.Є.

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

zubtsova22@gmail.com

У статті розкривається важливість запровадження діяльнісного підходу в навчальний процес вищих закладів освіти. Розглядаються особливості діяльнісного підходу. Автором запропоновано структуру лекції з метою активізації пізнавальної діяльності студентів. Визначено зміст діяльності викладача і студента на кожному етапі лекційного заняття.

Ключові слова: активність, діяльність, діяльнісний підхід, методи, лекція, навчальний процес.

ОСОБЕННОСТИ ЛЕКЦИИ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТНОГО ПОДХОДА

Зубцова Ю.Е.

Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина

zubtsova22@gmail.com

В статье раскрывается важность внедрения деятельностного подхода в учебный процесс высших учебных заведений образования. Рассматриваются особенности деятельностного подхода. Автором предложена структура лекции, с целью активизации познавательной деятельности студентов. Определено содержание деятельности преподавателя и студента на каждом этапе лекционного занятия.

Ключевые слова: активность, деятельность, деятельностный подход, методы, лекция, учебный процесс.

LECTURE PECULIARITIES IN A HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION IN THE CONTEXT OF ACTIVE APPROACH

Zubtsova Y. Y.

Zaporozhzhya national university, Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine

zubtsova22@gmail.com

Improving the quality of future professionals training require the intensification of their training and learning activities. The modern lecture is characterized by the active interaction of students and teachers. That's why the active approach in teaching in Higher Educational Institutions is gaining popularity. The aim of the article is to study the implementation of the active approach as the condition for forming students' learning activities in the process of studying in Higher Educational Institutions. The formation of the graduates' professional competence is possible when the students' activity will be changed from passive listeners to active participants of the educational process. Due to it the role of the teacher should be also changed. He shouldn't give the information but control the learning process with the help of such learning technologies and forms which make the student active. The author suggests the lecture structure: organization and motivation stage, cognitive and active stage, corrective and reflexive stage. The role of the teacher and the student is defined in all stages of the lecture. It is proved that the important condition for the effective lecture in the context of active approach is the use of interactive methods, challenging situations during the lecture. The active approach is based on the recognition of the activity as the base, means and crucial condition of the student development. The use of active approach in Higher Educational Institutions helps to bring the students in closer to their future profession.

Key words: activity, work, active approach, methods, lecture, educations process.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Провідною формою навчання у вищих навчальних закладах є лекція. Підвищення якості підготовки майбутніх фахівців вимагає активізації їх навчально-пізнавальної діяльності. Для сучасної лекції характерним є не лише процес передачі знань від суб'єкта навчання суб'єкту учіння, а й активна взаємодія, що сприяє розвитку мисленнєвих здібностей студентів, уміння висловлювати власну думку та ставлення до тих чи інших подій.

Саме тому викладач у процесі лекційних занять має створити умови, за яких розвиватимуться такі якості, як критичність, креативність, самостійність, уміння творчо виконувати поставлені завдання. У такому контексті зростає зацікавленість у реалізації діяльнісного підходу в навчальному процесі вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми і на які спирається автор.

Уявлення про те, що особистість та індивідуальність людини, процес її формування і соціалізації реалізується через участь у різних видах діяльності стали класичними завдяки О. Леонт'єву та С. Рубінштейну. В подальшому їхня теорія знайшла своє відображення в дослідженнях про людину як суб'єкта діяльності у працях П. Гальперіна, В. Давидова, В. Моляко, Л. Петерсон, О. Пометун, Н. Тализіної, Ю. Фокіна, Л. Фрідман та ін. Дослідження науковців (С. Безбородих, В. Бондар, О. Біда, М. Євтух, С. Гончаренко,

І. Зимня, О. Комар, С. Максименко, С. Мартиненко, Н. Мирончук, Л. Петухова, О. Савченко, Л. Хомич та ін.) переконують, що діяльнісний підхід є важливим засобом професійної підготовки студентської молоді.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Отже, метою статті є дослідження питання реалізації діяльнісного підходу як необхідної умови формування пізнавальної активності студентів у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

У традиційному навчанні увага акцентувалася на запам'ятовуванні і відтворенні інформації. У нових умовах виникла потреба розвитку творчого мислення студента, формування його комунікативних умінь та практичної підготовки до майбутньої професійної діяльності. Науковцями доведено, що формування професійної компетентності випускників можливо за умови зміни діяльності студентів від пасивних слухачів до активних учасників освітнього процесу. Відповідно повинна змінюватися і діяльність викладача, який має не передавати готову інформацію, а керувати навчальним процесом за допомогою використання таких технологій і форм навчання.

Ю. Шабанова та А. Осипов переконують, що саме діяльнісний підхід вимагає спеціальних зусиль, спрямованих на відбір і організацію діяльності студента, на активізацію і переведення його в позицію суб'єкта пізнання, праці та спілкування. Це, водночас, передбачає вироблення умінь обирати мету, планувати діяльність; організувати, здійснювати, регулювати, контролювати її; аналізувати й оцінювати результати [1, с. 127].

В умовах сучасної вищої школи діяльнісний підхід набув нового змісту. Такий підхід до організації навчального процесу на лекції полягає в тому, що позитивний результат навчальної діяльності визначається активністю студента. Дійсно, свідоме засвоєння знань, способів діяльності, формування умінь і навичок неможливе без застосування різноманітних операцій мислення (порівняння, аналізу, синтезу, узагальнення тощо).

А. І. Кузьминський зазначає, що лекція має свої суттєві переваги, серед яких:

- можливість активізувати мисленнєву діяльність студентів;
- у лекції акумульовано великий обсяг наукової інформації з урахуванням новітніх досягнень тієї чи іншої науки;
- зміст лекції, процес читання містять у собі значні виховні можливості з погляду розвитку інтелекту студентів, формування духовно-моральних якостей тощо [2, с. 271].

Водночас можна говорити про ці переваги, якщо академічна лекція передбачає не монологічне, а діалогічне, міжособистісне педагогічне спілкування, під час якого учасники процесу взаємодії мобільні, відкриті та активні. Проте, на жаль, досить часто під час лекційних занять студенти залишаються пасивними слухачами та механічно конспектують зміст лекції.

Студентові буває важко серйозно проаналізувати, точно зрозуміти навіть ту частину навчальної інформації, яка вже структурована та науково опрацьована лектором.

Саме в такому випадку важливою є роль лектора як керівника процесу засвоєння, усвідомлення та осмислення знань. Так, лектор, демонструючи науковий підхід до проблеми, пропонуючи приклади інтерпретації і перекомбінації елементів нового знання, виводить студента на складніший рівень осмислення явищ та понять, допомагає подолати фрагментарність сприйняття, перейти до цілісного бачення і осмислення наукового знання.

Завдяки орієнтуючій функції лекція є зразком системного погляду на науку, допомагає сучасному студенту ранжувати наукові джерела, сприяє розвитку умінь оцінювати їх, відбирати недостовірну чи надлишкову інформацію, генерувати нові ідеї [3, с. 41].

Структура класичної лекції передбачає наявність таких елементів, як ознайомлення з планом лекції; вступна частина, під час якої відбувається зв'язок з минулою лекцією та введення в тему; виклад основних положень; підведення підсумків.

На основі поглядів Л. Кононенко [4], Ю. Фокіна [5], ми пропонуємо власну структуру лекційного заняття, у якій чітко визначено, у чому полягає діяльність студента і викладача на кожному етапі.

Так, лекція починається з організаційно-мотиваційного етапу, під час якого викладач має організувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію, викликати мотивацію, визначити особистісно-важливі завдання діяльності на лекції та власні очікування, актуалізувати опорні знання та пов'язати тему з попереднім досвідом (Таблиця 1)

Таблиця 1– Зміст діяльності викладача і студентів: організаційно-мотиваційний етап

Структурний компонент лекції	Діяльність викладача	Діяльність студентів
Організаційно-мотиваційний етап	1.Провокує студента 2.Ставить питання 3.Моделює ситуацію активізації знань 4.Формує мотивацію навчання 5.Конкретизує, уточнює мету і завдання лекції	1.Відповідає на провокацію 2.Згадує все, що йому відомо з теми 3.Формулює перші гіпотези 4.Визначає свої мотиви 5. Визначає цілі лекції

На цьому етапі лектор має привернути увагу слухачів до теми лекції, пояснити значущість теми. Академічна лекція має захоплювати студентів, пробуджувати в них інтерес та мотивацію. Викладач має повідомити план, список рекомендованої літератури та прокоментувати завдання, що виносяться на самостійну роботу студентам. До того ж варто пояснити, де і яку інформацію потрібно знайти та висловити очікування від самостійної діяльності студентів.

Встановлюючи зв'язок з попереднім матеріалом, лектор підводить студентів до викладу нового матеріалу. Низка підготовчих, проблемних запитань дасть можливість студентам зрозуміти, про що буде лекція, отже, доцільно запропонувати їм спробувати сформулювати тему. У випадку, коли викладач сам оголошує тему лекції, можна залучити студентів до визначення мети, професійної спрямованості навчального матеріалу та дібрати ключові слова. Якщо викладач разом зі студентами чітко не визначає цілі заняття і дії, які має виконати студент, то останній залишається пасивним спостерігачем і в кращому випадку законспектує за викладачем зміст лекції [5, с. 148]. Педагогу важливо залучити студентів до усвідомлення необхідності набутих на занятті знань, умінь та їх сфери застосування у практичній діяльності.

Наступним етапом є когнітивно-діяльнісний (Таблиця 2). Інформація, що підлягає засвоєнню, має викликати дії такого інтелектуального напруження, яке б забезпечувало розвиток студента.

Для викладу навчального матеріалу характерним має бути: глибина наукової думки, достатня аргументованість, багатство фактажу та емоційність, яка сприяє забезпеченню постійної уваги та свідомого сприйняття студентами змісту лекції [6, с. 12].

Саме для цього Ю. Г. Фокін пропонує вимоги щодо змісту сучасної лекції:

- викладання навчального матеріалу з використанням наочності та роздаткового матеріалу на паперових та електронних носіях;
- практичне закріплення вивченого положення шляхом наведення прикладів, аналізу, конкретизації;
- короткий повтор логіки викладеного;
- практичні заняття і домашні завдання, які орієнтовані на використання відомостей із запропонованих джерел та ін. [5, с.108]

Таблиця 2 – Зміст діяльності викладача і студентів: когнітивно-діяльнісний етап

Структурний компонент лекції	Діяльність викладача	Діяльність студентів
Когнітивно-діяльнісний	1.Залучення до планування навчальної діяльності 2.Пропонує опорний конспект з теми 3.Організовує процеси читання, обговорення, дискусії 4.Організовує групову роботу 5.Підтримує мотивацію до навчання	1.Включається в процес планування діяльності через попередню підготовку 2.Складає конспект 3.Включається в процеси вивчення, аналізу, обговорення інформації 4.Бере участь у груповій роботі 5.Слухає, ставить питання, виділяє головне у вивченому

Як справедливо зазначає Ю. Кобюк, на сьогодні однією з провідних проблем розвитку пізнавальних інтересів активності студентів залишається той факт, що в більшості випадків навчальний матеріал подається як певна сума готових знань.

При цьому пізнання неможливо здійснити без активності того, хто пізнає. Тому навчання потрібно організовувати як пізнавальний процес з притаманними йому рисами проблемності й активності [7, с. 116]. Саме тому під час викладання лектор у взаємодії зі студентами повинен знаходити співвідношення між теоретичним і фактичним матеріалом. Під час традиційної лекції викладач сам формулює висновки після кожного викладеного питання. Лекція, що відповідає вимогам діяльнісного підходу, передбачає залучення студентів до підведення підсумків, узагальнень, пошуку причинно-наслідкових зв'язків.

На лекції викладач може застосовувати як власні таблиці, схеми, графіки, так і запропонувати самостійно створити їх студентам в індивідуальній, парній формі або працюючи в мікрогрупах, чим значно підвищить активність студентів.

Включення в лекцію проблемних питань, ситуацій та завдань, активних методів навчання теж сприятиме активізації діяльності студентів. Серед інтерактивних методів і прийомів, що найчастіше використовуються в навчальній роботі вищого навчального закладу, можна назвати такі: аналіз помилок; «засідання суду»; дебати; форум; круглий стіл; брейнстормінг («мозковий штурм»); «дерево рішень»; дискусія із запрошенням фахівців; «займи позицію»; коментування, самооцінка або взаємооцінка дій учасників; майстер-класи; метод інтерв'ю; метод проєктів; PRES-формула та ін. [8, 9]. Водночас, проблемні ситуації мають змушувати студента постійно шукати оптимальні способи дій, тим самим набувається практичний досвід і формується емоційно-ціннісне ставлення до професійної діяльності, відбувається формування власних правил та самостійно вироблених принципів, прийомів, власного

алгоритму вирішення проблемних завдань. Організація навчальної діяльності студента на засадах самостійного прийняття рішень сприятиме набуттю організаторських, управлінських, контролюючих, корекційних, прогностичних умінь, необхідних майбутньому професіоналу [10].

Під час корекційно-рефлексивного етапу викладач залучає студентів до контролю за процесом і результатами пізнавальної діяльності. Студенти порівнюють отримані результати з критеріями еталона (мети), самооцінюють кінцеві результати та процес навчання (Таблиця 3).

Таблиця 3 – Зміст діяльності викладача і студентів: корекційно-рефлексивний етап

Структурний компонент лекції	Діяльність викладача	Діяльність студентів
Корекційно-рефлексійний етап	1. Організовує підбиття підсумків 2. Пропонує нові завдання на майбутнє 3. Оцінює діяльність	1. Підсумовує вивчений матеріал 2. Ставить запитання, які потребують вивчення в майбутньому 3. Оцінює свою діяльність

Під час цього етапу студент має можливість з'ясувати та уточнити незрозумілі питання, одержати підтвердження чи заперечення своїх думок [3, с. 42]. Викладач разом зі студентами повертаються до мети і очікуваних результатів у бесіді, короткому тесті, 5-хвилинному есе тощо.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у заданому напрямі.

Отже, діяльнісний підхід ґрунтується на визнанні діяльності основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості. Використання діяльнісного підходу у вищих навчальних закладах сприяє наближенню студентів до майбутньої професії. Лекція, проведена відповідно до вимог діяльнісного підходу, дозволяє підтримувати діалог між усіма учасниками навчального процесу, що сприяє накопиченню досвіду роботи студентів із великим обсягом інформації, представленій у різних формах, формуванню комунікативної компетентності, розвитку пізнавальної активності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шабанова Ю. О., Осипов А. О. Сутність і принципи гуманної педагогіки вищої школи. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Педагогічні науки.* 2014. № 2. С. 123–130.
2. Кузьминський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 486 с.
3. Біляковська О. Модифікація лекції у сучасному освітньому середовищі. *Вища освіта України.* 2014. № 3. С. 38–42.
4. Кононенко Л. М. Діяльнісний підхід до формування в учнів школи основних біологічних понять про рівні організації живої природи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* Київ, 2013. Вип. 42. С. 110–115.
5. Фокин Ю. Г. Теория и технология обучения: деятельностный подход: учеб. пособ. Москва: Академия, 2006. 240 с.

6. Марченко Н. В. Науково-педагогічна та громадська діяльність А. Г. Погрібного: автореф. дис. ...канд. пед. наук:13.00.01 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2016.23 с.
7. Кобюк Ю. М. Застосування технологій інтерактивного навчання як необхідна умова формування пізнавальних інтересів студентів у процесі професійної підготовки. *Вища освіта України*.2014.№ 3.С.114-117.
8. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1. С.27-32.
9. Комар О. А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій: Теоретико-методичні аспекти: монографія. Умань: Софія, 2008. 332 с.
10. Кіяшко О. О. Інноваційні педагогічні технології підготовки молодших спеціалістів у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 / Луганський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2001. 16 с.

REFERENCES

1. Shabanova Yu. O., Osipov A. O. Cutnist' i printsipi gumannoji pedagogiki vishchoji shkoly. *Visnik Dnipropetrovs'kogo universitetu imeni Al'freda Nobelya. Pedagogichni nauki*. 2014. № 2. P. 123–130.
2. Kuz'mins'kii A. I. Pedagogika vishchoji shkoli: navch.posib.Kijiv: Znannya, 2005.486 p.
3. Bilyakovs'ka O. Modifikatsiya lektsiji u suchasnomu osvitr'omu seredovishchi. *Vishcha osvita Ukraini*. 2014. № 3. P. 38–42.
4. Kononenko L. M. Diyal'nisnii pidkhid do formuvannya v uchniv shkoli osnovnikh biologichnikh ponyat' pro rivni organizatsiji zhivoji prirodi. *Naukovii chasopis Natsional'nogo pedagogichnogo universitetu imeni M.P. Dragomanova. Pedagogichni nauki: realiji ta perspektivi*. Kijiv, 2013. Vip. 42. P. 110–115.
5. Fokin Yu. G. Teoriya i tekhnologiya obucheniya: deyatelnostnyi podkhod: ucheb. posob. Moskva: Akademiya, 2006. 240 p.
6. Marchenko N. V. Naukovo-pedagogichna ta gromads'ka diyal'nist' A. G. Pogribnogo: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Natsional'nii pedagogichnii universitet imeni M. P. Dragomanova. Kijiv, 2016. 23 p.
7. Kobuyuk Yu. M. Zastosuvannya tekhnologii interaktivnogo navchannayak neobkhidna umova formuvannya piznaval'nikh interesiv studentiv u protsesi profesiinoji pidgotovki. *Vishcha osvita Ukraini*.2014.№ 3. P.114-117.
8. Bistrova Yu. V. Innovatsiini metodi navchannya u vishchii shkoli Ukraini. *Pravo ta innovatsiine suspil'stvo*. 2015. № 1.P. 27-32.
9. Komar O. A. Pidgotovka maibutnikh uchiteliv pochatkovoji shkoli do zastosuvannya interaktivnikhtekhnologii: Teoretiko-metodichni aspekti: monografiya. Uman': Sofiya, 2008. 332 p.
10. Kiyashko O. O. Innovatsiini pedagogichni tekhnologiji pidgotovki molodshikh spetsialistiv u vishchikh navchal'nikh zakladakh I-II rivniva kreditatsiji: avtoref. dis. ...kand. ped. nauk: 13.00.04 / Lugans'kii derzhavnii pedagogichnii universitet imeni Tarasa Shevchenka.Lugans'k, 2001. 16 p.